

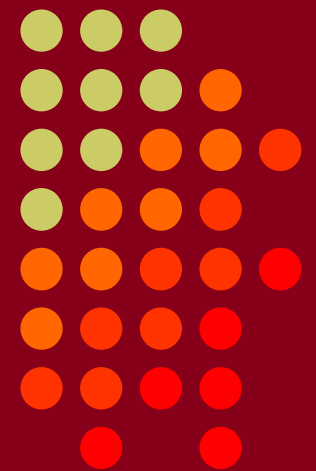
**Mentálhigiénés intervenciós módszerek a
deviáns életút megelőzésében.**

A helyreállító igazságszolgáltatás

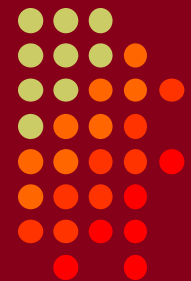
Előadó: Dr. Fellegi Borbála, PhD.

2009. október 13.

SOTE, Klinikai Pszichológia Tanszék

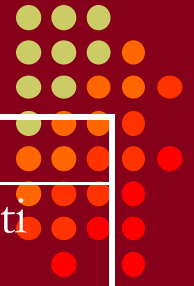
A helyreállító (resztoratív) szemlélet meghatározása

A helyreállító igazságszolgáltatás a szabályszegés vagy bűncselekmény elkövetése következtében kialakult kár helyreállítását tűzi ki elsődleges célként.

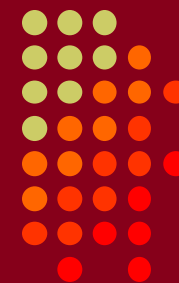
Alkalmazása során kiemelt hangsúlyt fektet arra, hogy a bűncselekmény által érintett személyek és közösségek tagjai közvetlenül is részt vegyenek a káreseményre adott válaszok (szankciók) kidolgozásában.

Így az érintett áldozatok, elkövetők és a hozzájuk tartozó közösségek mind anyagi érdekei, mind érzelmi szükségletei tükröződhetnek a konfliktusmegoldás során.

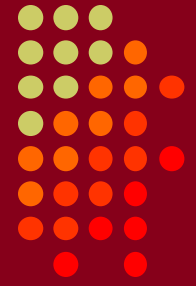
Büntető igazságszolgáltatás	Helyreállító igazságszolgáltatás
- a bűncselekményt az Állam elleni tetteknek tekinti	- a bűncselekményt személyek közötti konfliktusként értelmezi
- az igazság érdekében az Állam képviseli a büntetést/felelősségre-vonást	- az igazságszolgáltatás közvetlenül bevonja az áldozatokat, elkövetőket és a hozzájuk tartozó közösség tagjait, hogy együtt dolgozzák ki a helyreállítás menetét/módját
- legfőbb célja, hogy az elkövető „megkapja, amit megérdemel”	- legfőbb célja az áldozatok szükségleteinek kielégítése, valamint az elkövető felelősségvállalása a kár helyreállításában
- 3 fő kérdése: 1. Milyen szabályt/törvényt szegtek meg? 2. Ki követte el? 3. Mit érdemel érte?	- 3 fő kérdése: 1. Ki(k) sérült(ek)? 2. Mik a szükségletei(k)? 3. Ezek kielégítése kinek a kötelessége?

HÁTTÉRFOLYAMATOK

- **Közösség** szerepének felismerése a bcs-re adandó válaszok kialakításában (Új Zéland, Ausztrália, USA)
- **Áldozatvédelem** (Európa)
- Az igazságszolgáltatási rendszer **hatékonyságának** → alternatívák szükségessége, bűnmegelőzés szerepének növekedése (K-K-E)
- **Nemzetközi dokumentumok** (ET, EU, ENSZ)
 - Áldozatvédelem, hatékonyság, közösség, humánus igazságszolgáltatás, gyermek- és fiatalkorúak védelme, multi-diszciplináris büntetőpolitika...

A helyreállító “attitűd”

Hogyan válaszolunk a normaszegésre?

K
O
N
T
R
O
L
L

ELLEN

VELE

Büntető

Resztoratív

NINCS

NEKI

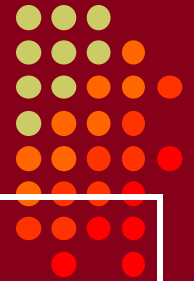
Elhanyagoló

Megengedő

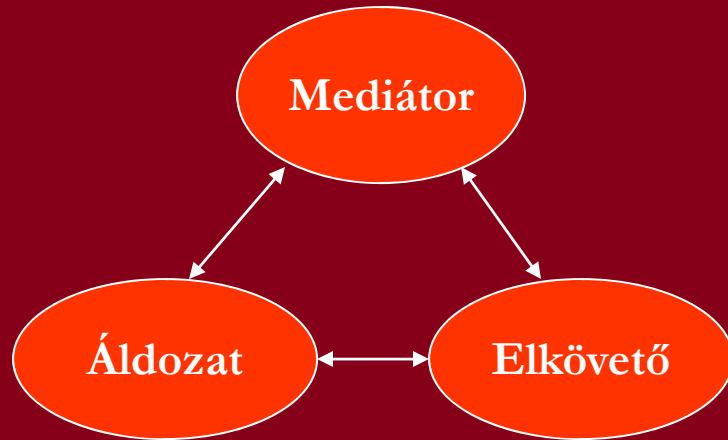
T Á M O G A T Á S

O'Connor - Wachtel (1999)

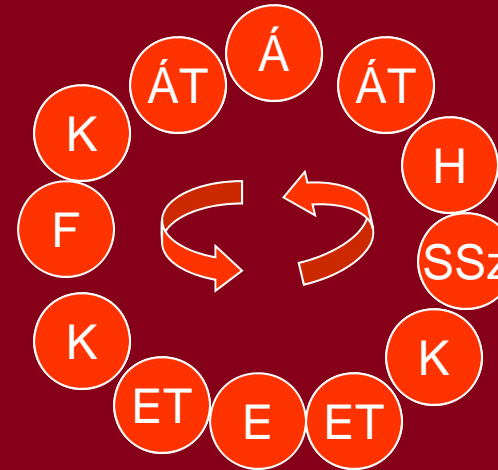
A helyreállító igazságszolgáltatás főbb módszerei

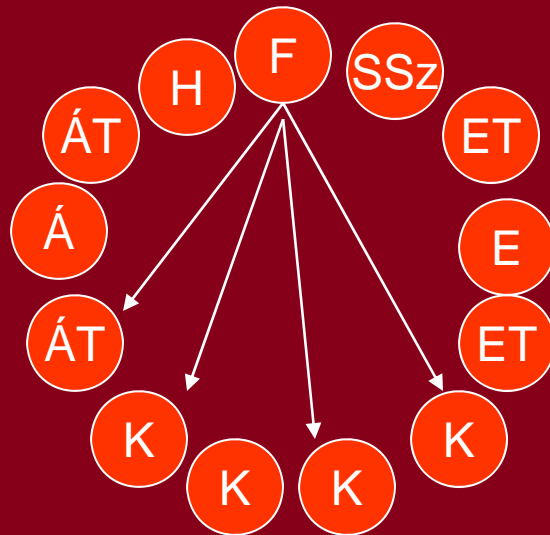
Sértett-elkövető mediáció

Körök (ítélő, békítő)

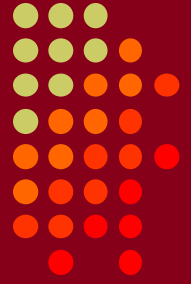

F: Facilitátor
Á: Áldozat
E: Elkövető
ET: e.támogatója
ÁT: á.támogatója
H: hatás
SSz: segítő szakember
K: közösség egyéb tagja

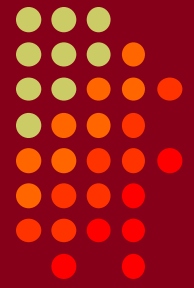
Konferencia-modell

- Helyreállító igazságszolgáltatási konf.
- Családi csoportkonferencia (privát idő!)

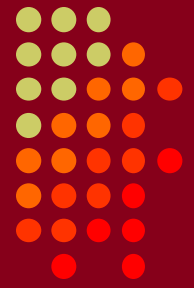
A formális resztoratív eljárások szakaszai

- Esetküldés
- Előkészítés
- Találkozó
- Utánkövetés

Közös elemek és sztenderdek I.

- Önkéntesség
- Azonos hangsúly az áldozatok, elkövetők és a közösség szükségletein (materiális, szimbolikus)
- Az érintett felek közvetlen részvétele (konfrontáció)
 - Közös megbeszélés 1.) az eset körülményeiről, az elkövetéshez vezető szempontokról; 2.) a helyreállítás módjáról 3.) a jövőbeni elkövetés megelőzésének módjáról
- Lehetőség arra, hogy az elkövető önkéntes ajánlásaival jóvá tegye az okozott kárt → aktív felelősségvállalás
- Támogatók bevonása

Közös elemek és sztenderdek II.

- Pártatlan, semleges facilitátor/mediátor
- Megfelelően képzett facilitátor/mediátor
- Titoktartás
- Felek teljeskörű tájékoztatása, választási lehetőség számukra
- Kockázat-felmérés
- Elkövető felelősségvállalása
- Áldozatok „kapacitálásának” elkerülése
- Alapos előkészítés és utánkövetés
- Minden szereplő véleményének figyelembevétele
- Minden érintett bevonása
- A megállapodás mindenki megállapodása legyen
- Együttműködés az intézményrendszer egyéb szolgálataival

a Youth Justice Board's (2001) és az EK Belügyminisztériumának (2003) sztenderdjei alapján, EK

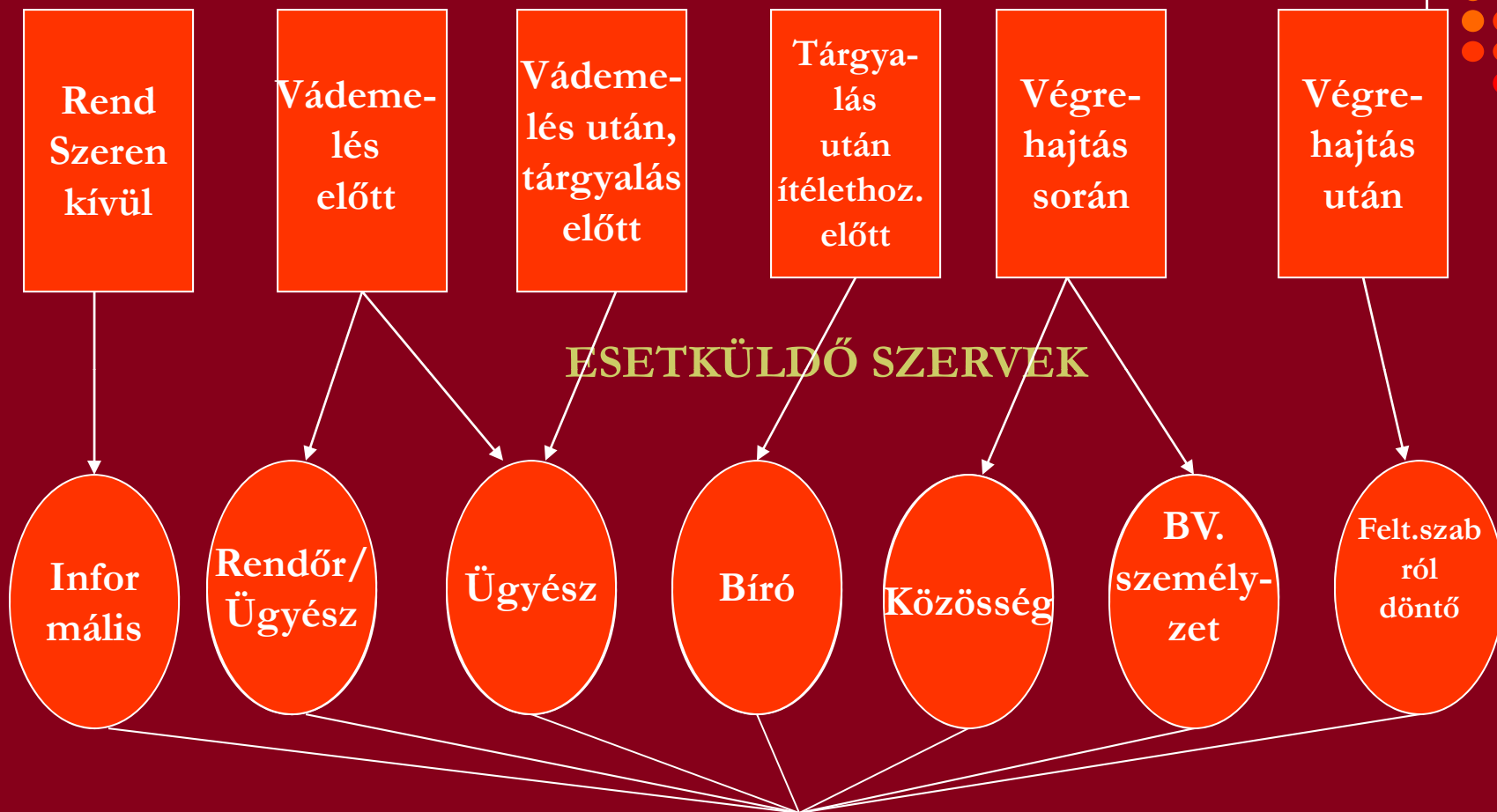
HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI PROGRAMOK HELYE

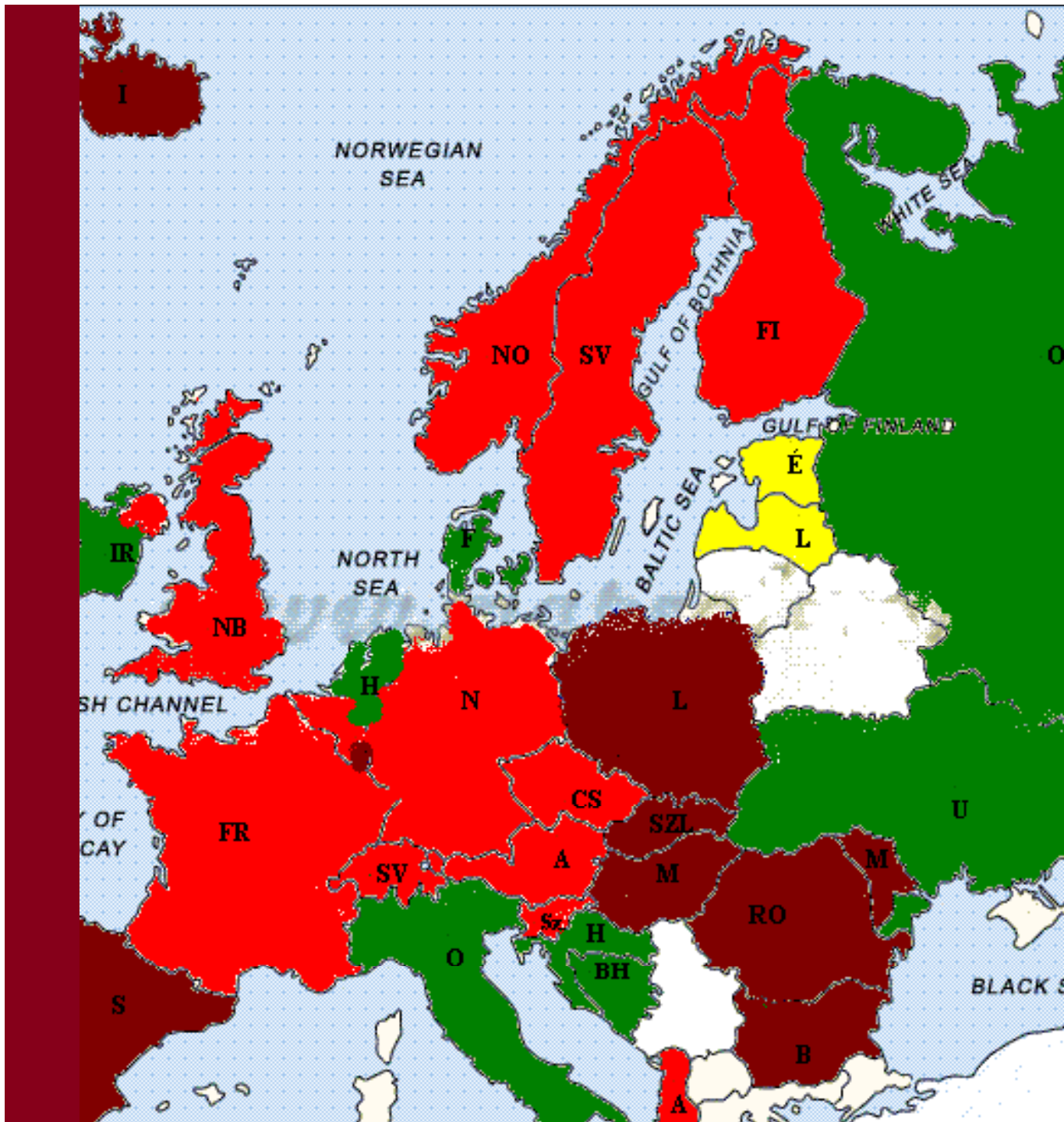
Helyreállító programok az ig.szolg. rendszerében

SZAKASZOK

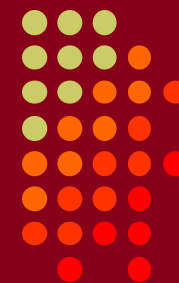
HELYREÁLLÍTÓ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI PROGRAMOK

A helyreállító igazságszolgáltatás:

- jogszabályilag részletesen szabályozott, alkalmazása jelentősen elterjedt
- jogszabályilag szabályozott, de alkalmazása csekély mértékű
- alkalmazására nincs külön jogszabályi háttér, de más törvények implicite lehetővé teszik a gyakorlatot (ált. kisebb projektek, pilot programok keretén belül valósul meg)
- jogszabályi háttéréről tervezetek vannak; a szolgáltatás jelenleg nem, vagy csak nagyon minimális mértékben elérhető.

NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁS

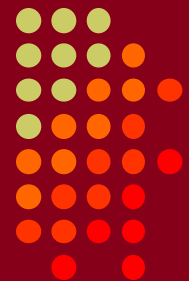

ENSZ

- az ENSZ 1985-ös Deklarációja az áldozatoknak nyújtandó igazságszolgáltatásról
- az ENSZ 1985-ös Pekingi Szabályok a fiatalkorúakat illető igazságszolgáltatással kapcsolatos minimális szabályokról
- az ENSZ 1990-es Tokiói Szabályok a szab.elvonással nem járó szankciók szabályairól
- az ENSZ 2002-ben kiadott dokumentuma a helyreállító ig.szolg. alapelveiről
- az ENSZ 2006-ben megjelent „Kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatás alkalmazásáról” c. módszertani kiadványa

NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁS

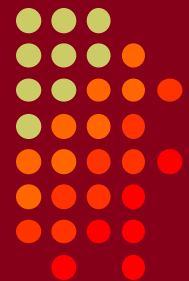
EURÓPA TANÁCS I.

- az Európa Tanács R(85)11-es ajánlása az áldozat büntetőjogi és büntetőeljárásban elfoglalt pozíciójáról
- az Európa Tanács R(87)18-as ajánlása a b.igsz. egyszerűsítéséről
- az Európa Tanács R(87)20-as ajánlása a fk. bűnelkövetésre adandó társadalmi válaszokról
- az Európa Tanács R(88)6-os ajánlása a bevándorló családból származó fk-ak bűnelkövetésének kezeléséről
- az Európa Tanács R(92)16-os ajánlása a közösségi szankciókról
- az Európa Tanács R(92)17-es ajánlása a konzistens ítéletalkotásról

NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁS

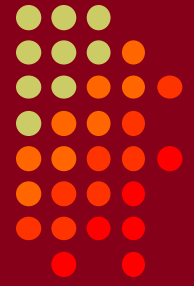
EURÓPA TANÁCS II.

- az Európa Tanács R(85)11-es ajánlása az áldozat büntetőjogi és büntetőeljárásban elfoglalt pozíciójáról
- az Európa Tanács R(87)18-as ajánlása a b.igsz. egyszerűsítéséről
- az Európa Tanács R(87)20-as ajánlása a fk. bűnelkövetésre adandó társadalmi válaszokról
- az Európa Tanács R(88)6-os ajánlása a bevándorló családból származó fk-ak bűnelkövetésének kezeléséről
- az Európa Tanács R(92)16-os ajánlása a közösségi szankciókról
- az Európa Tanács R(92)17-es ajánlása a konzistens ítéletalkotásról

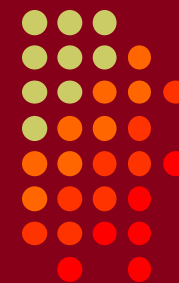
NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁS

EURÓPA TANÁCS III.

- az Európa Tanács R(95)12-es ajánlása a b-igsz. vezetéséről
- az Európa Tanács R(96)8-as ajánlása EU büntetéspolitikájáról
- az Európa Tanács R(98)1-es ajánlása a családi mediációról
- **az Európa Tanács R(99)19-as ajánlása és a kiegészítő melléklet a büntetőügyekben alkalmazandó mediációról**
- az Európa Tanács R(2000)22-es ajánlása a közösségben végrehajtott szankciók intézményesítésének fejlesztéséről
- az Európa Tanács R(2003)20-as ajánlása a fk. bűnelkövetésre adandó új válaszokról
- az Európa Tanács R(2006)2-es ajánlása a börtönökre vonatkozó szabályokról
- az Európa Tanács R(2006)08-as ajánlása az áldozatoknak nyújtandó támogatásról és az áldozattá válás megelőzéséről
- **CEPEJ (2007)13 Irányelvek a büntetőügyi mediáció hatékonyabb alkalmazásához** (az R(1999)19-es ajánlás kiegészítése 52, tagállamokból érkezett vélemény alapján a mediációs szolgáltatás szabályozására, szervezeti és intézményi hátterére, valamint a társszakmák és a lakosság tájékoztatására vonatkozóan)

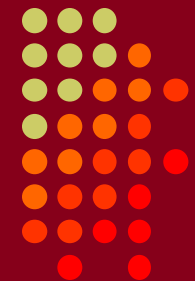
NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁS

EURÓPAI UNIÓ

- az Európai Unió Tanácsának 2001. március 15-i Kerethatározata az áldozat be-ban való jogállásáról
 - mediáció alkalmazása és eredményének ítéletalkotáskor való figyelembevétele
 - kötelező bevezetés: 2006. március 22.

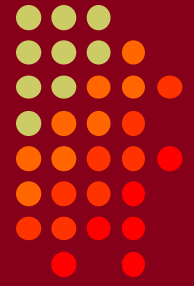
Magyarországi jogalkalmazók attitűdjei a helyreállító igazságszolgáltatás iránt

MOTIVÁCIÓK:

- Áldozatok szükségletei
- Hatékony együttműködés a felek és a hatóságok között
- Az „ideális” szankciók és a resztoratív elemek kompatibilitása
- Procedurális szempontok: párbeszéd, felek informálása, érzelmek, pedagógia, „humánus”, egyéniesítés
- Felek számára a döntés kiadása!
 - Ha a jogi garanciák biztosítottak
- Közösségi szankciók preferálása
- A rendszert rugalmasabbá teszi, elmozdítja a hivatalnokból a szolgáltató jelleg felé
- Előítéletek csökkentése
- Bizalom a pártfogói rendszerben
- Speciális funkció a fiatalok számára

Magyarországi jogalkalmazók attitűdjei a helyreállító igazságszolgáltatás iránt

AGGÁLYOK:

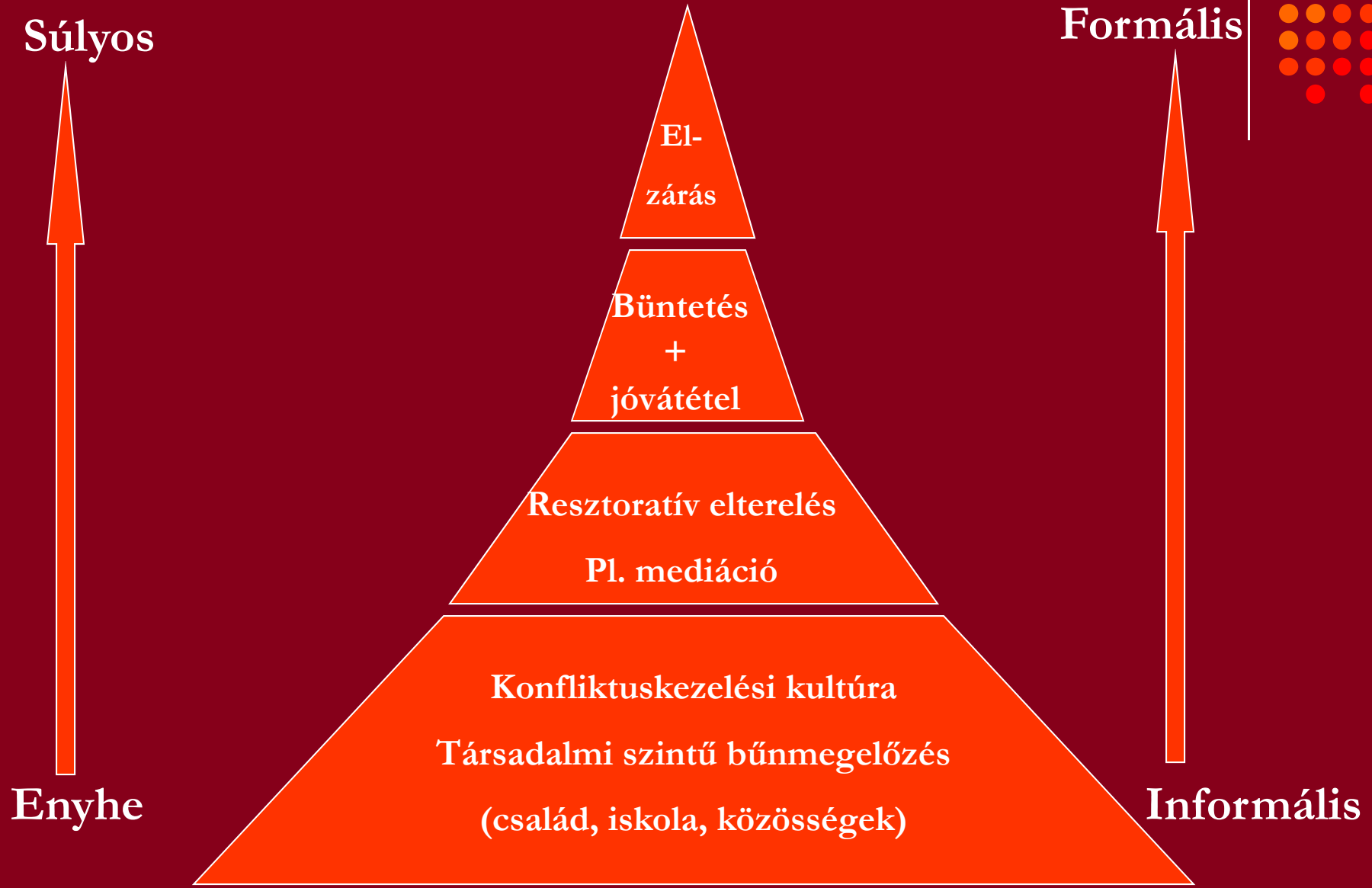
- Áldozatok félelme
- Kivetítés: „én nyitott lennék, de ők biztosan nem”
- Diverzió = következmény nélküliség?
- Garanciák: alapvető jogok, őszinteség, újbóli áldozattá válás, önkéntesség
- Általánosítás → szkepszis, büntetésben való hit
- Igazságszolgáltatás kiterjedése
- Bonyolult eljárás, adminisztráció, diszkréció-alkalmazás kapcsán az iránymutatás hiánya
- Állampolgári öntudatosság hiánya
- Szervezeti korlátok (erőforrások, infrastruktúra, képzés, rutinizálódás, ismeret-hiány)
- „Fizet és megússza?” - dilemma
- Ügyvédek mediátorként

Néhány kutatási adat

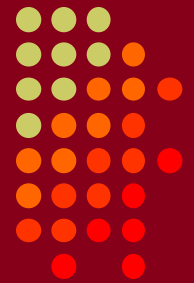

- Sherman – Strang jelentés (2007): **visszaesési ráta csökkenése**, leginkább erőszakos és vagyon elleni bűncselekmények esetén, súlyos cselekmények esetén nagyobb hatás [EK]
- 15-20%-os csökkenés a **visszaesési rátában** (Garth – Lind, 2002) [New Zealand]
- 38% csökkenés erőszakos bcs-t elkövető fk-ak visszaesési rátájában (Sherman, 2000) [EK]
- **Elégedettségi ráta** 90% feletti (pl. Moore – O’Connel, 1994) [USA]
- **Bűnözéstől való félelem** csökkenése (Umbreit, 1994) [USA]
- **Megállapodás** megkötése 70-90%-ban (pl. Umbreit – Coates, 2001; McCold, 2003)[USA]
- **Megállapodás betartása** 80-95% között (pl. Moore – Forsythe, 1995; Braithwaite, 2002) [Australia]
- **Büntető szemlélet** a lakosságban és a szakemberek körében (Sessar, 1992; Weitekamp, 2000) [Germany]
- **Költség-haszon elemzések**: 705 € megtakarítás/eset (Aaltonen) [Finland]

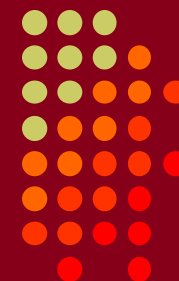
A resztoratív szemléletű megközelítés szerepe a társadalomban

Alkalmazások Magyarországon

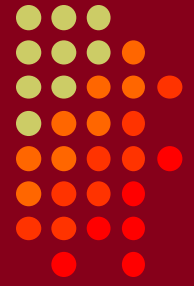

- Közösségek – (Partners Hungary, Közösségi Szolgáltatások Alapítványa Magyarország, Foresee Kutatócsoport)
- Gyermek- és családvédelem (Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület, Közösségi Szolgáltatások Alapítványa Magyarország, SOS Gyermekfalu)
- Oktatás (Oktatásügyi Közvetítői Szolgálat, Zöld Kakas Líceum, PAKK Program)
- Bűnmegelőzés (OBmB-s projektek)
- **Büntetőeljárás (IH)**
- Büntetés-végrehajtás (Balassagyarmat, Debreceni, Rákospalotai Javítóintézet, Börtöntársaság, utógondozó pf-k)

RESZTORATÍV GYAKORLATOK

PSZICHOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSBŐL

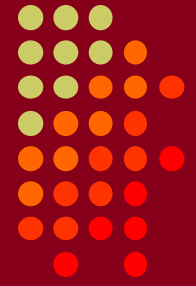
Játék: Juli, Tibi és a wellness hétvége

Juli wellness hétvégére fizette be a családot, ezt Tibi ellenzi, vita alakul ki közöttük.

1.) Juliként és Tibiként külön-külön meséljétek el a megfigyelőnek saját olvasatokat.

A megfigyelő ne fűzzön kommentárt, csak figyelmesen hallgassa meg előbb Juli, majd Tibi verzióját, esetleg tegyen fel pontosító kérdéseket.

2.) Juliként és Tibiként egymással vitassátok meg a témát, a megfigyelő csak figyeljen, ne mondjon semmit.

Feldolgozás: Juli, Tibi és a wellness hétvége

I. Én mint szakember....

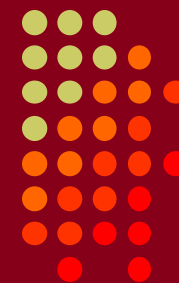
- I. Attitűd: értő figyelem, megértés
- II. Elvárás: Igazságteremtés („győzzön a jobbik!”), döntéshozatal, tanácsadás, hatalom
- III. Közepponban: az én kompetenciám

II. Én mint megfigyelő...

- I. Attitűd: objektív, pártatlan megfigyelés
- II. Elvárás: optimális, mindenki számára elfogadható megoldás (legyen béke!”)
- III. Közepponban: a feladat érdekeltjének a tárgyalási stratégiája

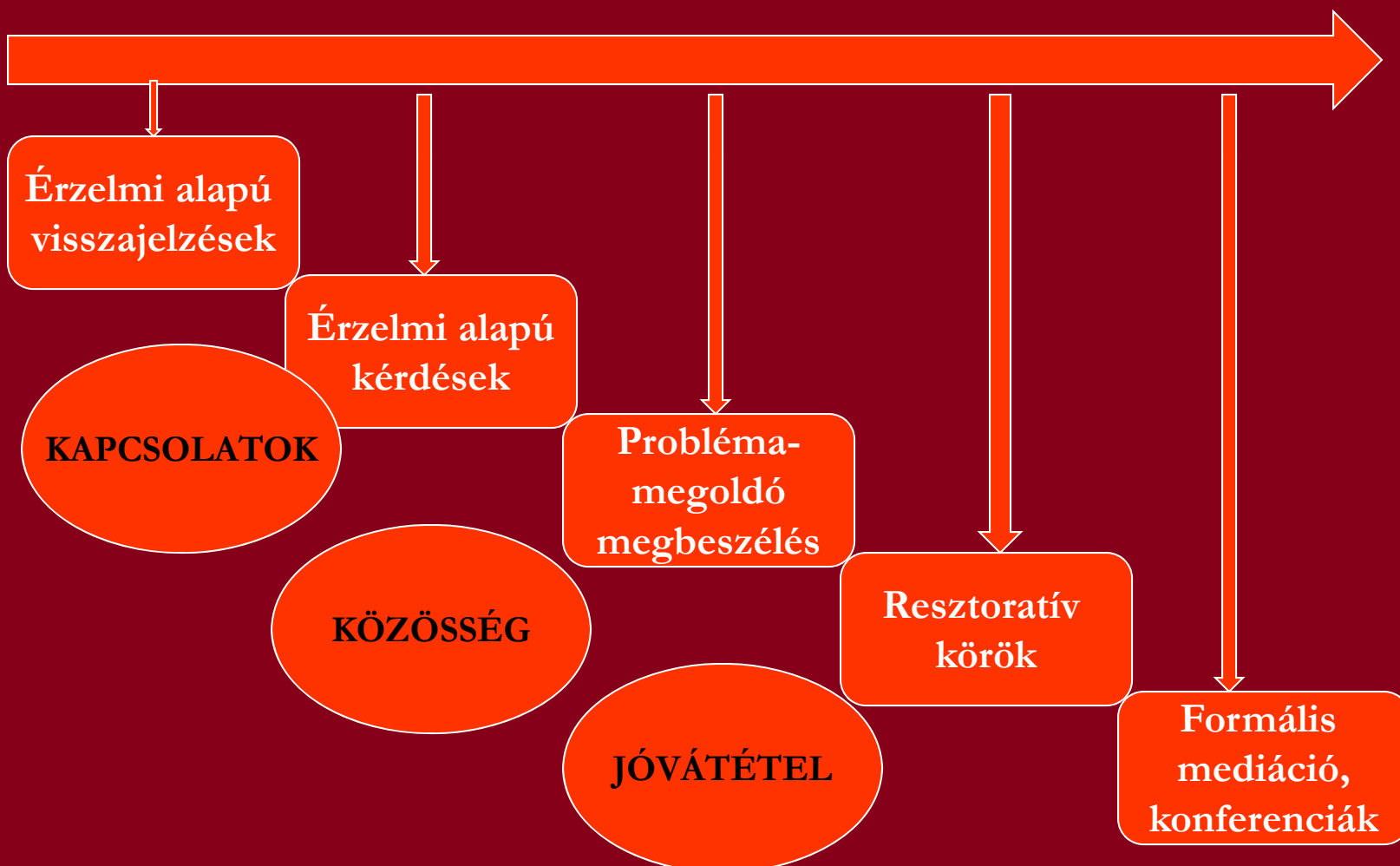
**Melyik áll
hozzám
a legközelebb?**

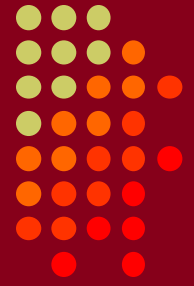
A resztoratív gyakorlatok skálája

INFORMÁLIS

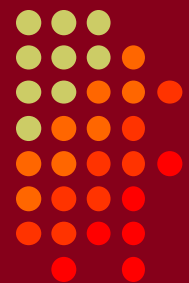
FORMÁLIS

Resztoratív kérdések – sértő fél

- Mi történt?
- Mire gondoltál a cselekmény elkövetésekor?
- Mit gondolsz minderről most?
- Szerinted kit érintett mindez?
- Mit tudnál tenni, hogy mindezt jóvátedd?

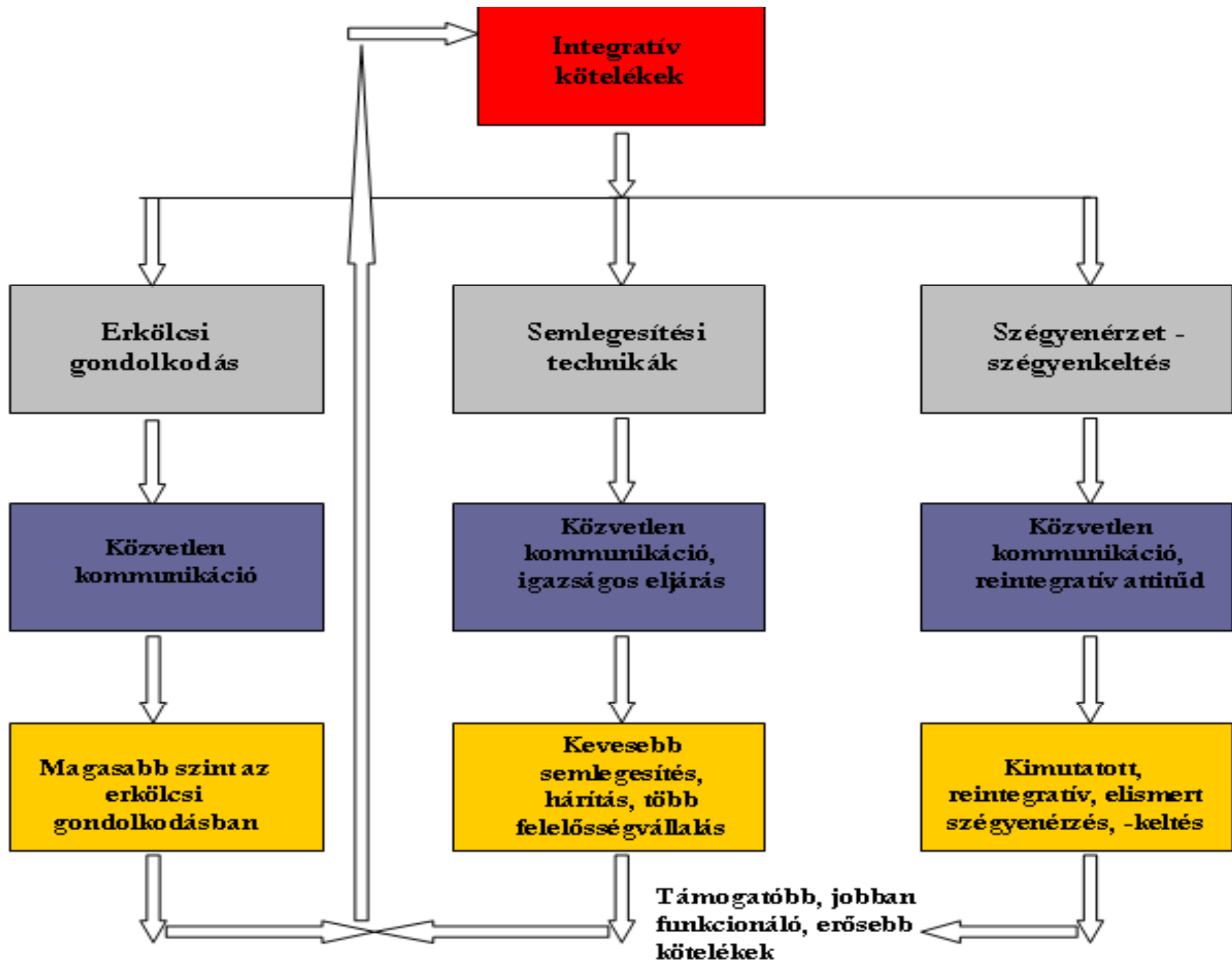

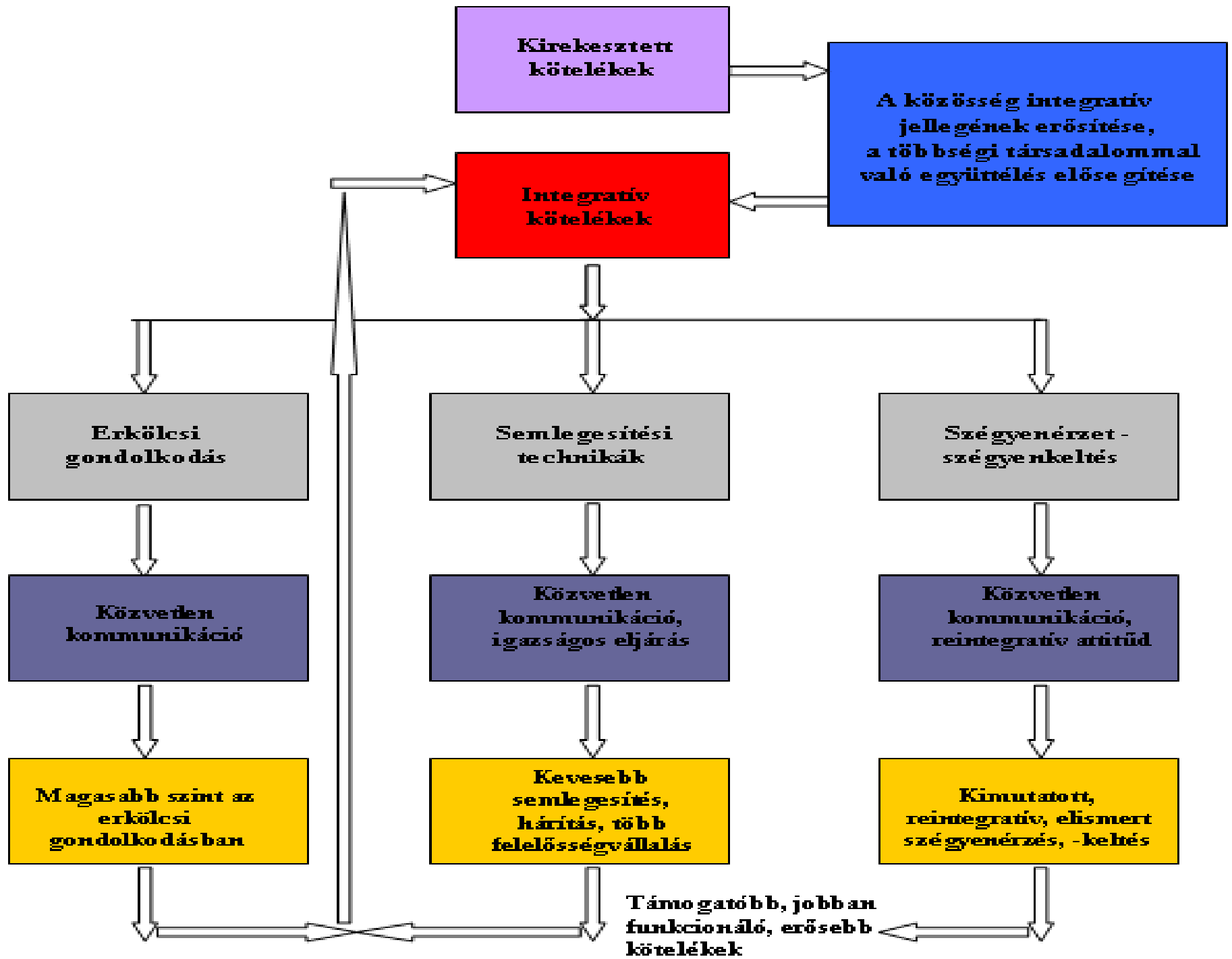
Resztoratív kérdések – sértett fél/felek

- Mire gondoltál, amikor megtudtad, mi történt?
- Milyen hatással volt mindez rád és környezetedre?
- Mi volt mindebben a számodra legnehezebb?
- Mire lenne szükséged ahhoz, hogy mindezt le tudd zárni magadban?

DIMENZIÓ	TÍPUSOK	AZ ELKÖVETÉSHEZ VALÓ KAPCSOLÓDÁS	AZ INTEGRÁCIÓHOZ VALÓ KAPCSOLÓDÁS
ERKÖLCSI GONDOLKODÁS (Kohlberg, 1971)	<ol style="list-style-type: none"> 1. <u>Prekonvencionális</u> <ol style="list-style-type: none"> 1.1. a büntetés elkerülése 1.2. saját szükségletek kielégítése 2. <u>Konvencionális</u> <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Másokhoz való lojalitás 2.2. A hatóság felé történő lojalitás 3. <u>Posztkonvencionális</u> <ol style="list-style-type: none"> 3.1. társadalmi szerződés, a jogszabályok mögötti elvek felismerése 3.2. általános és egyetemes elvek, értékek felismerése 	<ul style="list-style-type: none"> - a szabályok követésének oka az instrumentális érdekek felismerése (rossz elkerülése, jó megszerzése) - <u>internalizált</u> erkölcsi rendszer helyett a külvilág reakciói határozzák meg a döntéseket 	<ul style="list-style-type: none"> - ha a normák mögötti szempontok belsővé tudnak válni - a szabályok mögött meghúzódó elvek megértése
SEMLEGESÍTÉS (Sykes és Matza, 1957; Klockers, 1974; Minor, 1981; Coleman, 2001; Conklin, 2004)	<ol style="list-style-type: none"> 1. a felelősség tagadása 2. a sérelemokozás tagadása 3. az áldozattá tétel tagadása 4. az elítélők elítélése 5. felsőbb hatalomnak való megfelelés 6. hivatkozás a múltbéli erkölcsösségre 7. hivatkozás egy fontos személy megsegítésére 8. a <u>normalitásra</u> való hivatkozás 9. a <u>jogosultságra</u> való hivatkozás 	<ul style="list-style-type: none"> - azok alkalmazzák, akik alapvetően egyetértenek a konvencionális értékekkel - szubkultúrák esetén ezekre nincs szükség - gyakori alkalmazással a szabályszegés „megindokolttá” válik, további szabályszegést eredményez 	<ul style="list-style-type: none"> - csökkentésük (személyes felelősségvállalás) segítheti a visszailleszkedést - amennyiben ezeket nem alkalmazzák (még mentegetőzésre sincs szükség), párbeszéd (hídteremtés) szükséges a két értékrendszer között
SZÉGYEN (Braithwaite, 1989; Scheff és Retzinger, 1991; Harris, 2001)	<ol style="list-style-type: none"> 1. reintegratív ↔ <u>stigmatizáló</u> 2. elfedett ↔ feltárt 3. kimutatott – megoldatlan – belső zavartság / megszegyenítettség 	<ul style="list-style-type: none"> - a bűjtatott, nem kifejezett, nem feloldott szégyenérzet negatív hatása - a <u>stigmatizáló</u> szégyenkeltés negatív hatása - a belső zavart érzés negatív hatása 	<ul style="list-style-type: none"> - a szégyenérzet elismerése - a hatékony szégyenkeltés módja: reintegratív, befogadó, konstruktív, tiszteletteljes
TÁRSADALMI KÖTELEKEK	<ol style="list-style-type: none"> 1. integratív 2. kirekesztett 	<ul style="list-style-type: none"> - gyenge, bűjtatott, destruktív kötelekek; - nem konvencionális értékek a közösségen belül; - kirekesztett közösséghez való kötődés 	<ul style="list-style-type: none"> - erős, kifejezett, támogató kötelekek; - közösségen belüli elköteleződés a konvencionális értékekhez; - integratív közösségekhez való kötődés

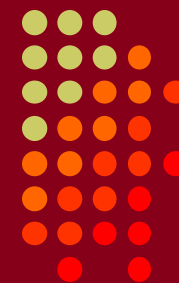
SZAKASZ	ELJÁRASBELI ELEMEK	VART KIMENE TELEK
Előkészítés	egyéni megbeszélések a <u>facilitátorral</u>	a szabályok mögött meghúzódó elvek jobb megértése; az erkölcsi gondolkodás fejlődése nincs „szükség” a semlegesítési technikák alkalmazására a sérelemokozás relatív és szubjektív jellegének felismerése realisztikusabb elvárások a folyamattól és az eredményektől
	támogató személyek bevonása	bizalom a támogatókban és reintegratív szándékukban az elkövető körül lévő támogató kötelékek feltérképezése
	részletes információ a folyamatról, a lehetséges kimenetelekről, önkéntesség mindvégig	igazságosnak tartott eljárás, kevesebb ellenállás (dac)
	az cselekményről és annak következményeiről folytatott beszélgetés; az áldozatok sérelmeinek kifejezésre	lehetőség az elkövetőnek szégyenérzete kimutatására, a közösségnek a tett elítélésének kifejezésére, majd a közösség reintegratív szándékának kifejezése
Találkozó	támogatók bevonása	a felelősségre-vonást az elkövető számára fontosnak tartott személyek teszik
	a felek közötti egyensúly fenntartása	mindenki számára egyenlő esély, hogy egyéni érzelmeit, érdekeit és szükségleteit kifejezze
	közvetlen konfrontáció; az erkölcsi szempontok kihangsúlyozására és a felelősségre-vonásra egy konkrét esemény kapcsán kerül sor	az cselekmény elutasítása mögötti erkölcsi szempontok mélyebb megértése, a személyes felelősség vállalása
	aktív részvétel a helyreállító –jóvátételi folyamatban	kevesebb lehetőség és „szükség” a semlegesítési technikákra igazságosság érzete, kevesebb ellenállás, a jövőre nézve hozott döntések legitimitációja az aktív felelősségvállalás és a jóvátétel eredményeképpen fejlődés az erkölcsi gondolkodásban
Megegyezés	cél: a felek megállapodása, konszenzusra való törekvés	lehetőség a közösségbe történő <u>reintegrációra</u>
	felelőségek megosztása	támogatás a közösségtől a közösségi kohézió erősítése
Utánkövetés	a megállapodás megvalósításának ellenőrzése	lehetőség a folyamat hosszú távú hatásainak értékelésére

KONKLÚZIÓ 3 PONTBAN

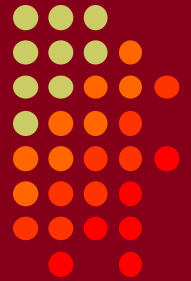

I. A deviáns viselkedés okaival, következményeivel és adekvát kezelésével foglalkozó szakembereknek felelősségük van abban, hogy alkalmazott gyakorlataikkal lehetőséget teremtsenek a **normasértő** személy **felelősségvállalására**, a **bocsánatkérésére**, megbánására, valamint hogy felismerésre kerüljenek számára deviáns viselkedésének **konzekvenciái**.

II. Mindezzel párhuzamosan teret kell nyújtani az áldozatoknak sérelmeik **feldolgozására**, **jóvátétel** igénylésére és adott esetben a **megbocsátásra**, hogy tovább tudjanak lépni az őket ért sérelmeken .

III. E célok megvalósításában a **helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és klb. gyakorlatai** – informális kérdezés-technikák, mediáció, konferencia stb. – megfelelő kiindulópontot jelenthetnek a gyakorló szakember számára. Az egyes gyakorlatok alkalmazásakor azonban figyelembe kell venni a célcsoport kulturális és egyéb adottságait.

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

Dr. Fellegi Borbála

borbala@fellegi.hu

www.fellegi.hu

Az előadás anyaga letölthető:

http://www.fellegi.hu/files/Fellegi_eloadas_SOTE_2009okt.ppt